

بمقام
حیدرآباد
کونین برتیز شہر کھڑد

۸۷/۱/۱۰۸۲۱۴
۸۸/۱/۱۴

دانشکده معماری و شهرسازی

گروه معماری منظر

پایان نامه کارشناسی ارشد

چارچوب طراحی منظر در نوشهرهای ایران

فصلنامه علمی-تخصصی معماری و شهرسازی

استاد راهنمای اول: جناب آقای دکتر سید حسن تقوایی

استاد راهنمای دوم: جناب آقای دکتر کامران ذکاوت

استاد مشاور: جناب آقای دکتر فرزین فردانش

۱۳۸۸ / ۱ / ۲۱

دانشجو: امیر سمیاری

۲۱ بهمن ماه ۱۳۸۷

۱۱۱۰۵۰

تقدیم به پدر و مادر فداکار، همسر مهربان و برادر عزیزم امید

تشکر و قدردانی

انجام این پژوهش به واسطه حمایت های ارزشمند اساتید بزرگووارم در گروه معماری منظر، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی امکان پذیر گشت. به ویژه از مدیر گروه محترم، جناب آقای مهندس شیبانی، و اساتید گرانقدر و فرهیخته جناب آقای دکتر تقوایی، جناب آقای دکتر ذکاوت و جناب آقای دکتر فردانش کمال تشکر و قدردانی را دارم. همچنین بدون مساعدت بی دریغ استاد بزرگووارم جناب آقای مهندس خراسانی زاده، جمع آوری اطلاعات در بخش مصادیق داخلی میسر نمی شد. در نهایت بسیار سپاسگذارم از محبت ها و زحمات ارزنده خانواده دلسوز، عموی بزرگووار و دوست عزیزم، مهندس امیر حسین امینی که در طول دوره تحصیل مرا یاری نمودند.

نوشهرها^۱ اجتماعی اندیشیده شده و آگاهانه هستند که در محیط طبیعی و یا بر بستی که تاکنون مورد ساخت و ساز قرار نگرفته و بنا بر درک ضرورت‌هایی سنجیده ایجاد می‌شوند. در مقیاس جهانی انطباق جنبه های کالبدی شهر با بستر طبیعی یکی از اصول پایداری در ایجاد و توسعه نوشهرها و از معیارهای تکوین هویت آنها است. ضرورت طراحی و مدیریت شهرهای جدید در انطباق با جنبه های پایداری محیطی و اکولوژیکی، حفظ و باززنده سازی عناصر زیست محیطی در توسعه تدریجی شهرها و هدایت توسعه های جدید در جهت تلفیق سیمای طبیعی و سیمای مصنوع شهر، از اهمیت زیادی برخوردار است و لزوم توجه به آن بیش از پیش احساس می‌شود.

در نگاه جامع تر، ضرورت خلق محیط های پایدار در جهت تامین نیازهای انسان منطبق با نیازها و شرایط حیات گیاهی و جانوری، زمینه پرداختن به رویکرد بوم شناسی در طراحی اکوسیستم های انسانی را مطرح می‌سازد و پارادایم "توسعه پایدار" الزاماتی را پیش روی تصمیم گیرندگان خلق فضا قرار می‌دهد که رعایت آنها در جهت سلامت زیست کره امری اجتناب ناپذیر است. به عبارتی توسعه های جدید آنگاه که بر پایه مدیریت خردمندانه فضا و درک الگوها و فرایندهای طبیعی زمین برنامه ریزی شوند، به جانب الگویی متعارف که در طی زمان قوام می‌یابد و از کیفیتی "هویت مند" برخوردار است معطوف خواهند شد.

از آنجا که معماری منظر^۲ به عنوان دانش و هنری که بر اصول طراحی با طبیعت^۳ با دیدگاههای بوم گرا تاکید دارد و با توجه به رویکرد میان رشته ای آن در تصمیم گیری ها از ارتباط منطقی با دیگر رشته ها (نظیر برنامه ریزی و طراحی شهری، هنر و معماری، مهندسی عمران و تخصص های مرتبط با بوم شناسی و محیط زیست، علوم اجتماعی و روانشناسی محیطی) برخوردار است، بدون شک می‌توان جایگاه ارزشمندی را در تدوین چشم انداز طراحی سیمای زمین و چارچوب طراحی منظر نوشهرها برای آن متصور شد. این پژوهش با بررسی تئوری ها و رویه های رویکرد بوم شناسی در طراحی، به ارزیابی فضاهای باز نوشهرهای ایران و ارائه چارچوبی برای طراحی منظر آنها می‌پردازد.

واژگان کلیدی:

معماری منظر، شهرهای جدید، چارچوب طراحی منظر، پایداری اکولوژیکی، بوم گرایی

^۱ New Towns

^۲ Landscape Architecture

^۳ Design with nature

فهرست

چکیده.....الف

فهرست مطالب.....ب

فهرست تصاویر.....پ

فهرست نمودار و جدول ها.....ت

مقدمه.....ث

فصل اول: مسئله و موضوع پژوهش

۱-۱. بیان مساله.....۱

۲-۱. پیشینه تحقیق.....۴

۳-۱. روش تحقیق.....۶

۴-۱. فرضیه ها.....۶

۵-۱. اهداف پژوهش.....۷

۶-۱. کاربرد.....۸

فصل دوم: مبانی نظری و مطالعات پایه

مقدمه.....۹

۱-۲. ابعاد مختلف بستر نظری معماری منظر.....۱۲

۲-۲. مکان، پایداری و رویکردهای نوین طراحی منظر و شهرسازی.....۱۸

۱-۲-۲. پایداری.....۱۸

۲-۲-۲. مکان سازی و مکان پایدار.....۲۱

۳-۲-۲. طراحی شهری پایدار.....۲۶

۳-۲. بوم شناسی منظر و طراحی فضاهای باز شهری.....۳۲

۱-۳-۲. بوم شناسی منظر و زیبایی شناسی.....۳۳

۲-۳-۲. بوم شناسی شهری.....۳۶

۳-۳-۲. ارزش گیاهان بومی در طراحی بوم شناختی منظر.....۳۸

۴-۲. الگوهای طبیعی - فرهنگی و طراحی منظر.....۳۸

۱-۴-۲. تحلیل الگوهای اکولوژی منظر.....۴۲

۵-۲. برنامه ریزی منظر و طراحی فضاهای باز.....۵۰

۱-۵-۲. تئوری ها، روش ها و راهبردهای برنامه ریزی پایدار منظر.....۵۴

۲-۵-۲. گونه بندی شیوه های برنامه ریزی پایدار منظر.....۵۵

۳-۵-۲. مدل برنامه ریزی بوم شناسی.....۶۴

۴-۵-۲. روش چارچوب برنامه ریزی منظر.....۶۶

۵-۵-۲. موانع، چالش‌ها و راهبردهای پیش رو، در جهت اجرای برنامه‌ریزی پایدار منظر..... ۶۹

جمع بندی..... ۷۲

فصل سوم: سیر نو شهرسازی و طراحی نوشهرها

مقدمه..... ۷۴

۱-۳. پیشینه احداث شهرهای جدید در جهان و ایران..... ۷۶

۲-۳. نقش عوامل طبیعی در تکوین هویت نوشهرها..... ۸۱

۳-۳. راهبردها و چارچوب طراحی فضاهای باز شهری..... ۸۶

۴-۳. نتایج تهیه چارچوب طراحی منظر..... ۹۷

۵-۳. مطالعه مصادیق نوشهرها در ارتباط با طراحی منظر و فضاهای باز..... ۱۰۰

۱-۵-۳. استراتژی طراحی شهری مرکز شهر "اتاوا"..... ۱۰۱

۲-۵-۳. شهر جدید "سی ساید"..... ۱۰۵

۳-۵-۳. توسعه شهری، شهر جدید "ادین بورو"..... ۱۰۷

۴-۵-۳. شهر جدید "ایلسان"..... ۱۱۲

۶-۳. گونه شناسی فضاهای باز مصادیق مورد بررسی..... ۱۱۶

جمع بندی..... ۱۲۰

فصل چهارم: ارزیابی فضاهای باز نوشهرها، مطالعه مصادیق داخلی

مقدمه..... ۱۲۲

۱-۴. مروری بر مطالعات و اسناد هدایت طراحی منظر در نوشهرها..... ۱۲۴

۲-۴. مطالعه سطح راهبردی "شهر جدید پرند" (شناخت قابلیت های طبیعی)..... ۱۲۵

۱-۲-۴. ارائه راهبردها و پیشنهادات طراحی..... ۱۳۱

۲-۲-۴. فرصت های بهبود و توسعه منظر در منطقه جنوبی "پرند"..... ۱۳۴

۳-۲-۴. طراحی منظر در سطح منطقه..... ۱۳۶

۴-۲-۴. طراحی منظر در سطح خرد..... ۱۴۰

۳-۴. مطالعه سطح راهبردی شهر جدید "شیرین شهر" (شناخت قابلیت های طبیعی)..... ۱۴۳

۱-۳-۴. ارائه راهبردها و پیشنهادات طراحی..... ۱۵۰

۲-۳-۴. ارائه الگوها و راهنمای طراحی منظر (در سطح فضای شهری "شیرین شهر")..... ۱۵۱

جمع بندی..... ۱۵۷

فصل پنجم: نتیجه گیری، مقدمه ای بر تدوین چارچوب طراحی منظر نوشهرها در ایران

۱-۵. در سطح منطقه ای از شهر که در عرصه های طبیعی پیرامون نفوذ کرده است..... ۱۶۱

۲-۵. در سطح نواحی درون شهری، مناطق استراتژیک و عرصه هایی با کاربری های متعارض..... ۱۶۱

۳-۵. در سطح محلی، مقیاس همسایگی و عرصه های عمومی..... ۱۶۲

فهرست تصاویر

فصل دوم:

۱۰.....	تصویر- (۱)
۲۳.....	تصویر- (۲)
۲۴.....	تصویر- (۳)
۲۵.....	تصویر- (۴)
۲۸.....	تصویر- (۵)
۲۹.....	تصویر- (۶)
۲۹.....	تصویر- (۷)
۳۱.....	تصویر- (۸)
۳۱.....	تصویر- (۹)
۴۰.....	تصویر- (۱۰)
۴۴.....	تصویر- (۱۱)
۴۵.....	تصویر- (۱۲)
۴۶.....	تصویر- (۱۳)
۴۷.....	تصویر- (۱۴)
۵۰.....	تصویر- (۱۵)
۶۳.....	تصویر- (۱۶)
۷۲.....	تصویر- (۱۷)

فصل سوم:

۸۴.....	تصویر- (۱)
۸۴.....	تصویر- (۲)
۸۷.....	تصویر- (۴)
۹۱.....	تصویر- (۵)
۹۲.....	تصویر- (۶)
۹۵.....	تصویر- (۷)
۹۵.....	تصویر- (۸)
۹۶.....	تصویر- (۹)
۱۰۱.....	تصویر- (۱۰)
۱۰۲.....	تصویر- (۱۱)
۱۰۲.....	تصویر- (۱۲)
۱۰۳.....	تصویر- (۱۳)
۱۰۴.....	تصویر- (۱۴)
۱۰۴.....	تصویر- (۱۵)

۱۰۵.....	تصویر- (۱۶)
۱۰۶.....	تصویر- (۱۷)
۱۰۶.....	تصویر(۱۸)
۱۰۷.....	تصویر- (۱۹)
۱۰۷.....	تصویر- (۲۰)
۱۰۷.....	تصویر- (۲۱)
۱۰۸.....	تصویر- (۲۲)
۱۰۸.....	تصویر- (۲۳)
۱۰۹.....	تصویر- (۲۴)
۱۰۹.....	تصویر- (۲۵)
۱۱۰.....	تصویر- (۲۶)
۱۱۰.....	تصویر- (۲۷)
۱۱۱.....	تصویر- (۲۸)
۱۱۲.....	تصویر- (۲۹)
۱۱۳.....	تصویر- (۳۰)
۱۱۳.....	تصویر- (۳۱)
۱۱۳.....	تصویر- (۳۲)
۱۱۴.....	تصاویر- (۳۵،۳۴،۳۳)
۱۱۴.....	تصاویر- (۳۷،۳۶)
۱۱۵.....	تصاویر(۳۹،۳۸)

فصل چهارم:

۱۲۵.....	تصویر- (۱)
۱۲۶.....	تصویر- (۲)
۱۲۶.....	تصویر- (۳)
۱۲۷.....	تصویر- (۴)
۱۲۷.....	تصویر- (۵)
۱۲۸.....	تصویر- (۶)
۱۲۹.....	تصویر- (۷)
۱۳۰.....	تصویر- (۸)
۱۳۱.....	تصویر- (۹)
۱۳۲.....	تصویر- (۱۰)
۱۳۲.....	تصویر- (۱۱)
۱۳۳.....	تصویر- (۱۲)
۱۳۳.....	تصویر- (۱۳)
۱۳۴.....	تصویر- (۱۴)
۱۳۴.....	تصویر- (۱۵)
۱۳۵.....	تصویر- (۱۶)

۱۳۵.....	تصویر - (۱۷)
۱۳۵.....	تصویر - (۱۸)
۱۳۶.....	تصویر - (۱۹)
۱۳۶.....	تصویر - (۲۰)
۱۳۷.....	تصویر - (۲۱)
۱۳۸.....	تصویر - (۲۲)
۱۳۸.....	تصویر - (۲۳)
۱۳۹.....	تصویر - (۲۴)
۱۴۰.....	تصویر - (۲۵)
۱۴۰.....	تصویر - (۲۶)
۱۴۲.....	تصویر (۲۷)
۱۴۲.....	تصویر (۲۸)
۱۴۲.....	تصویر (۲۹)
۱۴۳.....	تصویر - (۳۰)
۱۴۵.....	تصویر - (۳۱)
۱۴۶.....	تصویر - (۳۲)
۱۴۷.....	تصویر - (۳۳)
۱۴۸.....	تصویر - (۳۴)
۱۴۸.....	تصویر - (۳۵)
۱۴۹.....	تصویر - (۳۶)
۱۴۹.....	تصویر - (۳۷)
۱۴۹.....	تصویر - (۳۸)
۱۵۰.....	تصویر - (۳۹)
۱۵۲.....	تصویر (۴۰)
۱۵۲.....	تصویر (۴۱)
۱۵۲.....	تصویر (۴۲)
۱۵۳.....	تصویر (۴۳)
۱۵۳.....	تصویر (۴۴)
۱۵۳.....	تصویر (۴۵)
۱۵۴.....	تصویر (۴۶)
۱۵۴.....	تصویر (۴۷)
۱۵۵.....	تصویر (۴۸)
۱۵۵.....	تصویر (۴۹)
۱۵۶.....	تصویر (۵۰)
۱۵۷.....	تصویر (۵۱، ۵۲، ۵۳)

پیوست - ۲:

- تصویر - (۱) ۱۸۴
- تصویر (۲) ۱۸۴
- تصویر (۳) ۱۸۴
- تصویر (۴، ۵) ۱۸۵
- تصویر - (۶) ۱۹۱

پیوست - ۳:

- تصویر - (۱) ۱۹۳

فهرست نمودار و جدول ها:

فصل دوم:

۲۲	نمودار (۱)
۲۸	نمودار (۲)
۳۶	جدول (۱)
۴۱	جدول (۲)
۵۵	نمودار (۳)
۵۸	نمودار (۴)
۶۲	جدول (۳)
۶۵	نمودار (۵)
۶۶	نمودار (۶)
۶۸	نمودار (۷)
۷۱	جدول (۴)

فصل سوم:

۷۹	جدول (۱)
۸۸	نمودار (۱)
۸۹	نمودار (۲)
۹۰	نمودار (۳)
۱۱۱	نمودار (۴)
۱۱۷	جدول (۲)

فصل چهارم:

۱۴۴	نمودار (۱)
-----	------------

پیوست ۱-

۱۶۴	نمودار (۱)
-----	------------

پیوست-۴

جدول (۱)..... ۲۱۵

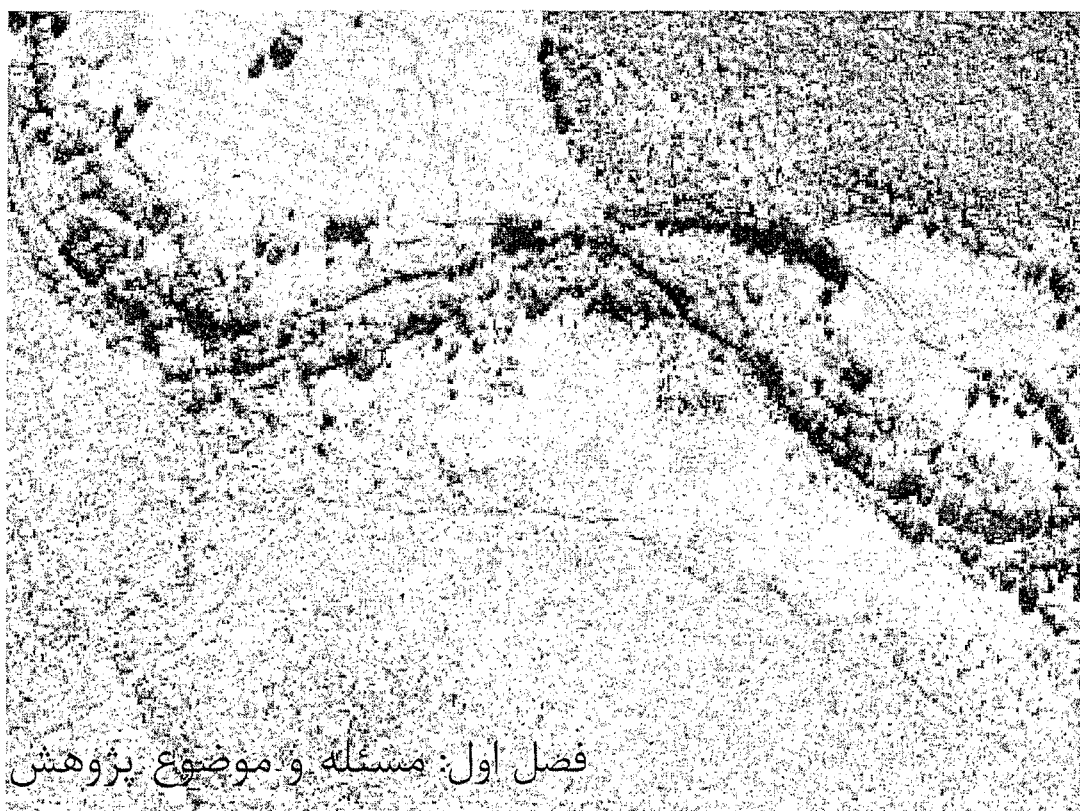
جدول (۲)..... ۲۱۶

جدول (۳)..... ۲۱۷

محتوای این پژوهش بر تدوین اصول طراحی منظر در مرز میان الگوهای اکوسیستم و توسعه های انسان ساخت تاکید دارد و از این زاویه به ضرورت دیدگاه های "کل نگر" در طراحی منظر و روند سلسله مراتبی تدقیق تصمیمات از سطح استراتژی تا سطح خرد (طراحی عناصر سیما و منظر عرصه های عمومی) تمرکز یافته است. از آنجا که هرگونه مداخله رویه ای در طراحی منظر و ارائه سیاست های اجزایی مستلزم آگاهی یافتن از ابعاد ماهوی رشته معماری منظر و نقش سیاست گذار برنامه ریزی راهبردی در سطح منطقه است، در بررسی ابعاد محتوایی و ماهیت رشته معماری منظر، رویکردهای بوم شناختی و نقش دیدگاه های بوم شناسی در برنامه ریزی منظر مدنظر قرار گرفته اند. دیدگاه های بوم شناسی در طراحی منظر، از آن جهت که دربرگیرنده درک عمیق نسبت به فرایندهای طبیعی و لایه های مختلف بیوفیزیکی و اجتماعی هستند و به عبارتی ارزشهای طبیعی و فرهنگی منظر را توأمان مدنظر قرار می دهند، تاثیر بسزایی در روند فهرست برداری مولفه ها و خصایص منظر، تحلیل فرصت ها و محدودیت ها و تعیین گزینه های برنامه ریزی و سیاست های طراحی دارند.

از این رو در روند تدوین پژوهش با بیان ضرورت پرداختن به طراحی منظر در نوشهرها در فصل اول به بررسی تئوری های مطرح در رشته معماری منظر و تاکید خاص بر دیدگاه های طراحی بوم شناختی در فصل دوم پرداخته شده است. ضرورت پرداختن به نوشهرسازی در ایران، اهمیت طراحی فضاهای باز در ارتقا کیفیت محیطی نوشهرها و محتوای آنچه که باید در تهیه چارچوب طراحی منظر با رویکرد بوم شناسی مدنظر قرارگیرد، در فصل سوم نظم یافته است. در امتداد این مباحث گونه شناسی انواع فضاهای باز و عرصه های طبیعی در سطوح کلان تا مقیاس سایت در مصادیق خارجی مورد ارزیابی قرار گرفته و در ادامه چالشهای طراحی فضاهای باز نوشهرهای ایران از دیدگاه صاحب نظران معماری و شهرسازی کشور در فصل چهارم بررسی شده است. در نهایت با نظر به محتوای اسناد هدایت طراحی فضاهای باز در سطح راهبردی مصادیق داخلی (نوشهرهای پرنده و شیرین شهر)، الگوهای طراحی که می توانند در تهیه چارچوب طراحی منظر نوشهرها مدنظر قرارگیرند مطرح شده است.

به علاوه راهبردهای طراحی منظر نوشهرهای ایران و سیاست های توصیه ای، در غالب الگوهای طراحی در فصل آخر مدنظر قرار گرفته اند.

فصل اول: مسئله و موضوع پژوهش

بیان مساله

پیشینه تحقیق

روش تحقیق

فرضیه ها

اهداف پژوهش

کاربرد

۱-۱. بیان مساله:

در دوران مختلف عملکرد و هدف احداث سکونتگاه‌های جدید استراتژی‌های مختلفی را دنبال می‌کرده است. عوامل متعددی در ظهور و تکوین نوشهرها دخالت دارند که متناسب با سند چشم‌انداز توسعه کشورها و سیاست‌های راهبردی ملی و منطقه‌ای آنها تنظیم می‌شوند. به طوری که خاستگاه شهرهای جدید می‌تواند به جهت تامین نیاز سکونتی جوامعی مستقل از کلان‌شهرها که توان توسعه مازاد بر منابع را ندارند و یا بنابر دلایل مختلف و برهم‌تأثیرگذار سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و غیره باشد. یا آنکه سیاست‌های پرهیز از حومه‌گرایی، تعدیل جمعیت، تامین مولفه‌های کیفی زندگی و منظرسازی مطلوب یا ملاحظات زیست‌محیطی می‌توانند منشا شکل‌گیری نوشهرها باشند.

در عین حال چنانچه "توسعه میان‌افزا" در شهرها پاسخگوی نیاز رشد نباشد، حوزه‌های جدید توسعه مطرح می‌شوند که نیاز به ایجاد زیرساخت‌های حمل و نقل، سرمایه‌گذاری تسهیلات عمومی و فراهم آوردن زمینه حیات اجتماعی و سرزندگی شهری را به همراه دارند. از آنجا که نوشهرها آنچنان که از نامشان پیداست، به حد کمالی که در چشم‌انداز آتی آنها انتظار می‌رود، دست نیافته‌اند و همچنان در حال گذار از مراحل تکوینی خود هستند، توجه به سمت و سوی توسعه و تأثیر آن بر خصایص پنهان و آشکار منظر، نیازمند درکی همه‌جانبه نسبت به تعریف و تخصیص طیف مختلف کاربری‌های زمین و تطبیق آنها با پتانسیل‌های طبیعی است.

از طرفی روند تحقق‌پذیری طراحی محیط و منظر شهرهای جدید، از آنجا که زمینهای خالی و بافتهای موجود از عملکرد و سیمایی متباین برخوردارند همواره با چالشهای خاصی روبرو است. عواملی چون عدم انطباق پهنه‌های عملکردی با یکدیگر و با بستر منابع طبیعی موجود، تغییر و تعدیل مولفه‌های مکانی منظر، نامعلوم بودن استفاده‌کنندگان نهایی طرح و عدم تعلق خاطر آنان به محیط شهری جدیدشان، ابهام در چگونگی شکل‌گیری شهر جدید در انطباق با شرایط متحول و غیرقابل‌پیش‌بینی آینده و ... از عواملی است که سبب می‌شود نیاز به برنامه‌راهبردی هدایت و کنترل عرصه‌های طبیعی شهر، مطمئن نظر قرار گیرد.^۲ پرداختن به مسئله هدایت و کنترل فضای باز^۳ شهرهای جدید در ایران

^۱ به عنوان مثال مداخله در ساختار توپوگرافی یا کاربرد گونه‌های غیر بومی در طرح کاشت پوشش گیاهی که ممکن است ارزشهای بومی منطقه را دستخوش تغییر سازد

^۲ باید توجه نمود که در شهرهای جدید نمی‌توان فرم، منظر و محیط شهری مطلوب را از طریق جمع‌جبری تعدادی از پروژه‌های موردی و پراکنده به دست آورد، چنین اقداماتی می‌بایست پیشاپیش از طریق چارچوب‌های راهبردی و طی فرایند معقول با یکدیگر هماهنگ شده و امکان‌پذیری آنها سنجیده شده باشد. به بیان دیگر، احداث تک‌بنا و یا پروژه‌های موضعی، در غیاب یک سیاست مدون طراحی و همه‌جانبه‌نگر موجب تولید فضاهای فاقد کیفیت مطلوب و عدم کارایی در شهر می‌گردد. (گلکار، ۱۳۸۶: ۳۲)

^۳ راهنمای برنامه‌ریزی فضای باز، از سیاست‌های ملی شهرسازی انگلستان، برنامه راهبردی فضای باز (open space strategies) را به دو گروه تعیین استراتژی برای فضاهای مدنی (civic space) و فضاهای سبز (green space) تقسیم می‌کند. رک. به (CABE_۲۰۰۶: ۶). در این پژوهش با توجه به تأکیدات محتوایی، حوزه وظایف و عمل‌رشته معماری منظر به تعریف راهبردهای طراحی فضاهای سبز و عرصه طبیعی نوشهرها می‌پردازیم.

موضوعی است که باید از یک دیدگاه کل نگر و میان رشته ای، و در مقیاسی راهبردی به آن نگریده شود. از آن جهت که معماری منظر، به عنوان دانش و هنری که با تکیه بر رابطه انسان و محیط (طبیعی و مصنوعی)، از یک سو با جنبه های کیفی و زیبایی شناسانه طراحی فضا، و از دیگر سو با مولفه های علوم محیطی و ابزار بوم شناسی ارتباط دارد و از جایگاهی میان رشته ای برخوردار است، می تواند در حوزه های برنامه ریزی و طراحی در مقیاس های مختلف، چه در سطح راهبردی منطقه (در مکان یابی، استقرار توسعه های جدید و کنترل عرصه های طبیعی آنها) و چه در مقیاس سایت در تهیه دستور کار طراحی، منطبق با دیگر اسناد مکمل شهرسازی و به عنوان ضرورتی غیر قابل انکار، کاربرد روزافزون یابد.

در کشور ما بخش عمده ای از نوشهرها برای نظم بخشیدن به سرریز جمعیت کلان شهرها شکل گرفته اند و این کارکردی است که در پس اندیشه نوشهرسازی معاصر ایران (به ویژه بعد از دهه ۳۰-۴۰ شمسی) نهفته است. از طرفی نگرش خوابگاهی به نوشهرها محدودیت رشد آنها را باز تولید کرده و در واقع به مانع اصلی توسعه متعارف نوشهرها و در نتیجه کندی "هویت یابی" آنها بدل گردیده است. از این رو ارتقا کیفیت بصری و اکولوژیکی محیط و منظر و ارتقاء حس مکان در سازمان فضایی "عرصه عمومی"^۱ که نقطه اشتراک تخصص های طراحی شهری و معماری منظر است می تواند تسهیل گر کیفیت مطلوب محیطی و تعریف الگوی منحصر به فردی از هویت، برای شهرهای جدید باشد.

نوشهرهای ایران غالباً در فضایی ملتهب و ناشی از نگرانی های رشد بی رویه جمعیت و مهاجرت روستاییان به شهرها و نیز عوامل ناشی از جنگ شکل گرفتند و توسعه، احداث و مدیریت طرح ها عموماً توسط دولت و با نظارت شرکت عمران شهرهای جدید صورت پذیرفته است که این مسئله عدم مشارکت بخش های غیر دولتی در طرح و اجرای شهرهای جدید را به همراه داشته و فعالیت های حرفه ای صاحب نظران رشته های برنامه ریزی و طراحی شهری (و سایر تخصص های مربوط به برنامه ریزی فضایی) را در غالب خدمات مشاوره تنها به تهیه طرح های آماده سازی اراضی و تهیه طرح های تفصیلی محدود کرده است.

آیین نامه احداث شهرهای جدید مصوب ۱۳۷۱/۵/۲۵ هیات وزیران، نحوه تهیه طرح های نوشهرها را همانند شهرهای موجود بر اساس تهیه طرح های جامع و تفصیلی و اداره آن پس از اسکان جمعیت در هر محله به عهده شهرداری گذاشت و بدین ترتیب اعمال سیاست های شهری گذشته که حتی برای شهرهای موجود نیز عدم کارایی خود را به اثبات رسانده بود بر طراحی، توسعه و عمران شهرهای جدید حاکم شد. (توکلی مهر ۱۳۸۵: ۱۲۹)

با آنکه طراحی شهرهای جدید عمدتاً به دست مهندسان مشاور شهرساز و معمار کشور انجام شده است، اما وجود برخی نا هماهنگی ها باعث شده که ماحصل کار به لحاظ کیفیت کالبدی انتظار جامعه متخصص را بر آورده نسازد. عواملی مانند عدم رعایت سلسله مراتب تهیه طرح ها، از مکان یابی و طرح های راهبردی

^۱ Public Realm

گرفته تا تهیه طرح های جامع، تفضیلی و جز آن، یا تغییرات احتمالی طرح ها به وسیله مسئولان در حین اجرا، و کیفیت نازل ساخت، به عنوان علائم نابسامانی کالبدی شهرهای جدید عنوان می شوند، و در حالی که کالبد شهر به تدریج شکل می گیرد، انتظاری که از همکاری جامعه مهندسان و مجریان طرح های عمرانی در کشور وجود داشته، به دست نیامده است. (بهرروز_۱۳۸۵:۸۹)

بنابراین می توان گفت که رویکرد "پازیتیو"^۱ در طراحی شهری، تاکنون در فرایند ایجاد و الگوی توسعه نوشهرها در ایران تحقق نیافته است^۲ و تصمیم گیری ها غالباً فاقد سلسله مراتب سیاست های راهبردی بوده و فقدان مکانیسم کنترل و "پایش"^۳ موجب عدم دستیابی به حد کمال در طراحی شده است. به علاوه در نظام هدایت و کنترل شهرهای جدید، و در تهیه راهبردها و راهنماهای طراحی نیاز به دیدگاهی کثرت گرا و واقعی از فضاهای شهری که علاوه بر جنبه های ریخت شناسی و ملاحظه کیفیات بصری، از درک عمیقی نسبت به فرایندهای طبیعی، الزامات زیست محیطی و انطباق کاربری اراضی با "ظرفیت باربری"^۴ اکوسیستم برخوردار باشد، امری اجتناب ناپذیر است.

این پژوهش تلاش می کند با بازنگری دیدگاه های نظری مطرح در زمینه سازمان دهی فضاهای باز در توسعه های جدید، به اهمیت نقش معماری منظر در فرایند طراحی و توسعه نوشهرها با هدف بهره مندی مطلوب و خردمندانه از مواهب زمین و عرصه های طبیعی بپردازد. مبانی نظری پژوهش با عنایت به تئوری های بوم شناسی در معماری منظر^۵ و بررسی الگوی فرایند برنامه ریزی راهبردی تدوین شده و در عمل با نگاهی بر اسناد هدایت طراحی سیمای زمین و منظر در دو نمونه از مصادیق نوشهرها، (شهرهای جدید "پزند" و "شیرین شهر") به ارائه سیاست های طراحی منظر آنها در سطوح مختلف منطقه تا سایت اشاره خواهد شد.

^۱ Positive approach

^۲ دکتر "کوروش گلکار"، (عضو هیات علمی گروه طراحی شهری، دانشکده معماری شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی)، درباره الگوهای سه گانه متمایز "عمل در طراحی شهری" با استناد به چارچوب نظری "دانلد اپلیارد" مبنی بر الگوهای طراحی شهری "ساخت و ساز گرا"، "حفاظت گرا" و "جامعه گرا"، معتقد است که الگوی حفاظت گرا که هدف آن رفع موانع و بهره گیری از امکانات موجود جهت ارتقای تدریجی کیفیت طراحی به واسطه ابزارهای راهبردی هدایت و کنترل است، غالباً در سطح گفتمان رایج تخصص کشور مطرح شده و به جهت نیاز به تدارک بسترهای قانونی، تشکیلاتی و فنی ویژه، کمتر به مرحله عمل و تحقق پذیری رسیده است. برای آگاهی بیشتر، رک به (گلکار_۱۳۸۶:۳۱)

^۲ Monitoring

^۴ Carring capacity کمیتی است که به تعداد ارگانیسم های موجود در یک اکوسیستم و تعادل بین آنها و پایداری اکوسیستم می پردازد. بنابراین بارگذاری یک اکوسیستم نباید موجب شکنندگی و عدم تعادل اندامهای طبیعی آن شود. (نگارنده)

^۵ یکی از مهمترین پارامترهای "خلق مکان خوب" در طراحی شهری و معماری منظر، توجه به ابعاد اکولوژیکی توسعه پایدار است که به عنوان یک ضرورت، باید در چشم انداز سازی نوشهرها و روند سیاست گذاری طراحی آنها مورد توجه قرار گیرد. لزوم دست یابی به این اهداف نیاز به آگاهی یافتن از مولفه های بوم شناسی منظر و برنامه ریزی راهبردی بوم شناسانه را مطرح می سازد.

ماحصل این اقدامات تلاشی در جهت معرفی یک روش نظام مند در سیاست گذاری و طراحی منظر است که در نهایت گامهای تدوین "چارچوب طراحی منظر" را (با توجه به خصایص مکانی منطقه یا سایت مورد بررسی) معرفی خواهد کرد.

۲-۱. پیشینه تحقیق:

محیط نامطلوب و آزار دهنده شهرهای صنعتی اواخر قرن نوزدهم و توسعه کوی های مسکونی و مجتمع های کارگری به ویژه بعد از جنگ جهانی دوم، در سراسر اروپا و امریکا و مهمتر از آن بحرانهای زیست محیطی دهه هشتاد نارضایتی روز افزون ساکنین شهرها و حومه ها را به همراه داشته و موجب بازنگری در شیوه برخورد با زمین، تخصیص منابع و کاربری ها شده است. به طوری که بنا بر ضرورت، رهیافتهای نوین در برخورداری از "دانش بومی" جایگزین شیوه های خوش بینانه متکی به فن آوری صرف گشته و بویژه در معماری منظر دیدگاه های خلق اکوسیستم های پایدار و خود متکامل و رویکرد طراحی سازگار با الگوها و فرایندهای طبیعی، از دهه هفتاد تا کنون توجه روزافزون یافته است.

از طرفی در ادبیات طراحی شهری نیز با آنکه متقدمین طراحی فضاهای باز در تئوری و عمل به تاثیر از "جنبش شهر زیبا"^۱ و "باغ شهرها"^۲ در ایجاد فضای سبز، در پی خلق "مناظر یادمانی کلاسیک" و یا وجوه تصویری^۳ و رمانتیک گرایبی سنت "بدیع منظر"^۴ در طراحی مناظر چشم نواز بودند، و در نهایت به تاثیر از آموزه های مکتب مدرن درک از فضا بیشتر متأثر از جنبه های کارکردی بود، با شناخت بیشتر نسبت به نقش علوم رفتاری و علوم محیطی در خلق مکانهای سالم، دیدگاه های متاخر به جانب این پارادایم های علمی معطوف گشت و جنبه های کیفی خلق فضا، جز لاینفک دایره واژگان طراحی شهری شد.^۵

در خصوص کیفیت فضایی عرصه های سبز، نگاه برنامه ریزانه شهرسازی که بیشتر بر گونه شناسی انواع پارک ها و فضای سبز و سطح سرانه اختصاص یافته به آنها متمرکز بود، به سوی دیدگاه "کل نگر"^۶ در برنامه ریزی و طراحی سمت و سو یافت، و ضرورت توجه به هم پیوندی نظم فضایی شهر با زیست بوم طبیعی پیرامون، گفتمان بوم شناسی در طراحی منظر و مولفه های زیبایی اکولوژیکی را به زبان طراحی

^۱ City beautiful movement این گرایش در بازسازی شیکاگو پس از آتش سوزی سال ۱۸۷۱ و توسط پیش گامانی چون ریچاردسون،المستد و برنامه در طرح نمایشگاه جهانی "کلمبین" در شیکاگو (۱۸۹۳) نمود پیدا کرد. برگزاری این نمایشگاه تاثیر گسترده ای در طراحی شهرهای امریکا، نظیر شیکاگو و واشینگتن، و متعاقبا در شیوه طراحی و مداخلات کالبدی در شهرهای دیگر نقاط جهان داشته است. از مهمترین ویژگی های این جنبش باید از توجه موکد آن به "منظر سازی"، استفاده از یک زبان طراحانه واحد در تهیه طرح مجموعه های ساختمانی، تمایل به مقیاس بزرگ و با شکوه و گرایش به انجام مداخلات کلان که تحت لوای شعار "طرح های بزرگ دراندازید"، (Make Big Plan) "دانیل برنامه" ترویج می گردید نام برد. طرح های "المستد" در طراحی فضاهای باز شهری امریکا که نطفه آغازین رشته معماری منظر است هم زمان با این دوره شکل گرفتند.

^۲ Garden city

^۳ Pictorial

^۴ Picturesque

^۵ برای آگاهی بیشتر درباره سیر تطور طراحی شهری ر.ک به (گلکار- ۱۳۸۲)

^۶ Holistic Attitude

فضا افزود. از طرفی در دیدگاه‌های نوین طراحی شهری^۱ یکپارچگی اندام‌های طبیعی با مراکز فعالیت و حمل و نقل و وجود عرصه‌های چند عملکردی موجب انسجام فضایی شهر شده است و نظام هماهنگ شبکه‌های خیابانی همراه با فضاهای سبز پیوسته آسایش خاطر پیاده و دوچرخه را فراهم می‌سازد. به علاوه عرصه‌های باز در عین حال که به عنوان بستر انواع فعالیت‌های مطلوب و کاربری‌های مختلط^۲ در فضای شهر محسوب می‌شوند، مکانی امن و "دفاع‌پذیر" هستند و از کیفیت "شمول‌گرایی"^۳ برخوردارند. از سوی دیگر نگاه جامع به طراحی منظر (در مقیاس‌های مختلف) در نمونه‌های موفق طراحی شهری^۴ حاکی از آن است که ملاحظه مولفه‌های طبیعی تا چه اندازه می‌تواند موجب توفیق مکان‌یابی، خلق و بقا توسعه‌های جدید شود. نیل به این اهداف مستلزم آگاهی از سازوکار الگوها و فرایندهای طبیعی سکونت‌گاه‌های شهری و درک عمیق نسبت به لایه‌های برهم‌کنشگر منظر و شناخت توان‌های بالقوه آن است. ناگفته پیداست که پیکره‌بندی عناصر سبز عرصه عمومی، بسیار بر غنا یافتن محیط تاثیرگذار است. خاص آنکه، عناصر "نرم" منظر، بویژه درختان به عنوان اندام‌های سبز اکولوژیکی علاوه بر آنکه جزو خصیصه‌های هویت بخش سیما و منظر شهر قلمداد می‌شوند و جایگاه خاصی در دستیابی به انطباق بصری توسعه پایدار دارند، اقدامات حفاظتی از آنها همراه با مدیریت بهینه منظر نقش بسزایی در کاهش اثر بلایای طبیعی خواهد داشت.

پیش‌زمینه مطالعاتی موضوع به بررسی دیدگاه‌های بوم‌شناسانه و توسعه پایدار اکولوژیکی در طراحی منظر حوزه‌های شهری جدید و هدایت توسعه در جهت ساماندهی سیما و جلوه‌های بصری اندام‌های طبیعی نوشهرها می‌پردازد. در این زمینه دیدگاه‌های بوم‌شناسی طراحی اکوسیستم‌های انسانی و رویکردهای متاخر "توسعه پایدار" در طراحی شهری، جایگاه ویژه‌ای دارند.

^۱ از دیدگاه‌های مطرح طراحی شهری در زمینه رویکرد زیست محیطی "توسعه پایدار"، دیدگاه‌های "شهرسازی نوین" (New Urbanism)، رهنمون‌های

"نوزایی شهری" (Urban Renaissance) و اصول "طراحی شهری پایدار" (Sustainable Urban Design) است که در مبحث رویکردهای طراحی شهری پایدار به آن می‌پردازیم.

^۲ Mixed use

^۳ Inclusive characteristic مولفه شمول‌گرایی، کیفیت مکانی است که طیف مختلف سنی و جنسی افراد با توانایی‌های جسمانی مختلف را در بر می‌گیرد

^۴ به عنوان مثال می‌توان به طراحی شهرهای جدید "سی‌ساید" (Seaside) در فلوریدا و توسعه "ادین بورو" (Edinburgh) در بریتانیا (اسکاتلند)، اشاره کرد که ملاحظه اندام‌های طبیعی بسیار بر شکل‌گیری و توسعه آنها تاثیر گذار است. شکل توسعه در این شهرها به صورت نیمه‌اندام‌واره و نیمه برنامه‌ریزی شده‌ای است که با رشد تدریجی شهر اتفاق می‌افتد و نوعی بو می‌بودن مدرن را در چارچوبی از قبل تعیین شده ایجاد می‌کند. (بل_۱۳۸۲: ۴۰۵) در بررسی نمونه‌های موردی بیشتر به این مطلب می‌پردازیم.